

Examining the psychological abilities necessary for successful managerial activity, personal and professional development of the manager, the following characteristics have been analyzed: the features of thinking, such as making decisions in a situation of uncertainty, the ability to observe questions from several points of view, the ability to work with a large amount of information; motivational, such as the need for self-development, exacting to oneself, self-confidence, initiative, orientation to solving complex problems; communicative & organizational, such as the ability to fast contact establishing with people, objective evaluating of the others actions, the ability to negotiate. Considering the emotional-volitional sphere, we note the adaptation to a new conditions, self-control in critical situations, poise, the ability to empathize, overcome difficulties and at the same time keep high activity, objectively assess their capabilities and achievements, take responsibility.

Key words: *personality of modern manager, personal qualities of a leader, organization, effective management.*

Нагайцева Ірина Дмитрівна – аспірант кафедри загальної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

УДК 159.9

Сінодова Ю.М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ ПІДЛІТКІВ

В статті розглядаються психологічні особливості формування свідомості підлітків. Вказується на те, що особливе значення у розвитку самосвідомості підлітка має формування власного образу фізичного «Я» – уявлення про свій тілесний образ, порівняння та оцінювання себе з точки зору еталона «мужності» або «жіночості». Цей образ є основою різноманітних захоплень дітей. Хлопці, наприклад, починають займатися спортом, особливо силовими його видами, що забезпечують зміцнення фізичної сили. Дівчата захоплюються ритмічною гімнастикою, щоб бути стрункими, привабливими, розкутими.

Ключові слова: *свідомість, самосвідомість, підлітковий вік, формування свідомості.*

Постановка проблеми. Підлітковий вік є сенситивним для розвитку самосвідомості особистості. У підлітків виникає інтерес до себе, якостей своєї особистості, потреба оцінити, порівняти себе з іншими, розібратися у своїх почуттях і переживаннях. На основі розвитку самосвідомості, зростання вимог до себе, нового становища серед ровесників і старших у них з'являється прагнення до самовиховання. Вони намагаються розвинути в собі позитивні якості, подолати негативні риси. Але порівняно невеликий життєвий досвід і ще

не сформований життєвий світогляд нерідко породжують суперечності між потребою у самовихованні і невмінням реалізувати її. Саме цій актуальній проблемі присвячена наша стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку свідомості та самосвідомості особистості висвітлено в багатьох працях з філософії (А. Гусейнов, О. Дробницький, О. Спіркін, О. Титаренко та інші), педагогіки (В. Гурін, М. Красовицький, О. Сухомлинська та інші), психології (І. Бех, М. Боришевський, Б. Братусь, С. Максименко, В. Москалець, Р. Павелків, С. Тищенко, Н. Яцюк).

Аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що свідомість як одне з головних психологічних утворювань не є стійкою структурою особистості підлітка, а її становлення залежить від умов його виховання та соціального оточення (М. Боришевський, А. Гармаєв, Л. Орбан-Лембрик).

Мета статті - розкрити психологічні особливості формування свідомості підлітків.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Формування ставлення підлітка до себе як особистості долає у два етапи, які відповідають молодшому і старшому періодам підліткового віку. На першому етапі відбувається усвідомлення своєї відмінності від ровесників, утвердження своєї належності до світу дорослих. Йому властиві некритичне наслідування зовнішніх манер дорослих, відчутна залежність від групи ровесників. На другому етапі підліток уже не сумнівається, що він не дитина, починає усвідомлювати своєрідність своєї особистості. Знижується його залежність від групи однолітків. Якщо вони змушують підлітка чинити всупереч його уявленням про себе, він може не погодитися з ними, відстояти свою думку. Старшого підлітка характеризують підвищена увага до внутрішнього світу інших людей, до самоаналізу, поява здатності до самовиховання [6].

Особливе значення у розвитку самосвідомості підлітка має формування власного образу фізичного «Я» – уявлення про свій тілесний образ, порівняння та оцінювання себе з точки зору еталона «мужності» або «жіночості». Цей образ є основою різноманітних захоплень дітей. Хлопці, наприклад, починають займатися спортом, особливо силовими його видами, що забезпечують зміцнення фізичної сили. Дівчата захоплюються ритмічною гімнастикою, щоб бути стрункими, привабливими, розкутими.

Останнім часом у деяких дівчат-підлітків спостерігається нервова анорексія (грец. an (позначає заперечення) і orexis – апетит) – прагнення виглядати худими, страх перед розтовстінням. Попри те що їх вага і так менша норми, вони починають обмежувати себе в їжі, перевантажують себе фізичними вправами, іноді вживають проносні засоби. Прагнення відповідати ідеалові стрункої жінки перетворюється на хворобливу манію, може спричинити цілковите фізичне виснаження, навіть загрожувати життю. В окремих дівчаток-підлітків, як і в дорослих жінок, спостерігається нервова булімія (грец. bus – бик і limis – голод) – втрата контролю за своїм харчуванням, аж до приступів

ненажерливості. Після таких приступів дівчата переживають почуття огиди до себе, докори сумління, депресію.

Надмірна увага до образу фізичного «Я» у самосвідомості підлітка є тимчасовим, однак природним, нормальним, суб'єктивно значущим явищем. Знаючи це, дорослі повинні уникати нетактовних, іронічних оцінок його зовнішності. Адже будь-яка негативна публічна характеристика його дорослим може спричинити важкі психічні травми, наслідки яких нерідко проявляються через багато років [6].

Намагаючись допомогти підліткові пережити цей важкий для нього етап зрілості, передусім слід встановити з ним щирі, довірливі стосунки, допомогти усвідомити, що його розуміють, поділяють його переживання, цінують і поважають його таким, яким він є. Прихильність дорослих знімає напругу в міжособистісних стосунках, допомагає підліткові подолати замкнутість у власному внутрішньому світі, підтримує його позитивне ставлення до власного Я, висвітлює часто йому невідомі, але схвалювані іншими якості його особистості.

У мотиваційній сфері і поведінці підлітка загалом простежуються два протилежні прагнення – до індивідуалізації, емансипації у всіх сферах життя (особливо у стосунках з батьками) і до підпорядкування інтересам групи ровесників (іноді різновіковій групі хуліганів), наслідування (зовнішнього вигляду, інтересів тощо), спільного підкорення моді. Йдеться про прагнення виокремитися, страх знівельовати себе, своє «Я», свою індивідуальність, які тільки-но починають проявлятися, і не менш сильне бажання знайти свою референтну групу й стати «одним із», злитися з нею, суспільством, світом, відчутти себе їх частиною.

Усвідомлення себе, становлення Я-образу підлітка пов'язані з формуванням образу Іншого. Найчастіше таким значущим іншим є ровесник, спілкування з яким особливо важливе. Однак ця особливість має специфічні прояви: когнітивно прості підлітки (дуже схематично, поверхово аналізують внутрішній світ людини) ідентифікують себе з широким колом однолітків, акцентуючи подібності між собою і всіма ними; когнітивно складні (в аналізі внутрішнього світу людини прагнуть проникати в суть найрізноманітніших аспектів людської особистості) – уподібнюють себе лише деяким ровесникам, підкреслюючи одночасно власну відмінність від них. Загалом, ідентифікацію себе з однолітками переживають усі підлітки, вона є етапом формування їхнього Я-образу [1].

Попри обмежені можливості підлітків для самопізнання, вони виявляють високу сприйнятливості до корекції негативних прагнень, поведінки та соціально несхвалюваних якостей. Це актуалізує необхідність тактовної допомоги їм в оволодінні способами самопізнання, створення умов, які б сприяли об'єктивації особистісних переживань, у яких вони змогли б подивитися на себе очима інших.

Самооцінка і домагання підлітка. У підлітковому віці самооцінка дітей

стосується переважно основних моральних якостей: доброти, честі, справедливості тощо. Учні середніх класів не досить самокритичні, хоч часто вони визнають у собі багато негативних якостей, усвідомлюють потребу позбутися їх, прагнуть до самовиховання. Їх самооцінка є нестійкою та не завжди адекватною [2].

Самооцінка старших підлітків є досить різноманітною, різнобічною, узагальненою за змістом. Кількість якостей, які вони усвідомлюють, приблизно удвічі більша, ніж у молодшій підлітковій групі. Старші підлітки оцінюють не тільки окремі риси характеру, а й свою особистість загалом. Вони виявляють певну соціальну зрілість, усвідомлюють себе готовими до життя особистостями. Це виражається в самооцінці якостей, що характеризують їх як діяльних суб'єктів (рішучість, витримка, сміливість, почуття власної гідності, вміння обстоювати свої інтереси). У процесі самооцінювання підліток виявляє свої можливості для прийняття важливого для нього рішення, бере на себе певні обов'язки. Саме самооцінка є передумовою його свободи вибору. Далеко не рідкісною є неадекватна самооцінка підлітків, яка проявляється в переоцінці або недооцінці своїх можливостей, що шкодить розвитку відповідальності та інших важливих якостей. Наприклад, завищена самооцінка блокує почуття невдоволеності собою, провини за негідний вчинок, докори сумління за безвідповідальну поведінку. Несамокритичність заважає замислитись над своїми вчинками, самостійно пред'явити собі вимоги і виконати їх.

З дорослішанням самооцінка підлітків стає диференційованішою, вона стосується не поведінки загалом, а поведінки в окремих соціальних ситуаціях, окремих вчинків. Це сприяє становленню її об'єктивності. Саме в цей період міра об'єктивності самооцінки зумовлює концентрацію зусиль на формуванні моральних якостей, визначає напрям розвитку особистості.

Із самооцінкою тісно пов'язаний рівень домагань, спрямованих на майбутню діяльність підлітків. Австрійський психолог Фрідріх Хоппе започаткував бачення, згідно з яким рівень домагань зумовлений такими двома протилежними тенденціями: а) підтримання свого «Я», своєї самооцінки на максимально високому рівні, прагнення досягти успіху; б) зниження своїх домагань, бажання уникнути невдачі, щоб не зашкодити самооцінці.

На рівень домагань підлітка впливає визнання його можливостей як значущими іншими, так і собою. Як відомо, в розвитку самосвідомості важливе значення має адекватність рівня домагань можливостям дитини. За результатами експериментальних досліджень, міра адекватності домагань щодо навчального статусу підлітка залежить від його успішності у навчанні. Чим краще він вчиться, тим адекватнішими є його домагання щодо місця в класі за успішністю. Адекватна самооцінка і рівень домагань, що ґрунтується на ній, дають підліткові змогу ставити перед собою завдання, брати на себе обов'язки, які за складністю відповідають його особистісним можливостям.

Формування адекватної самооцінки і рівня домагань важливе для правильного сприйняття підлітком вимог інших, пробуджує і стимулює його

прагнення до самовиховання. Становлення адекватного ставлення до себе відбувається завдяки оцінним судженням значущих інших, з якими спілкується підліток. Дуже великий вплив на нього має педагог. Його об'єктивна, справедлива, вимоглива і разом з тим доброзичлива оцінка сприймається підлітком без внутрішнього спротиву, стимулює його працю над собою.

Ефективному розвитку в підлітків адекватних оцінних суджень сприяють усвідомлення змісту найзначущіших для людини рис, якостей; засвоєння об'єктивних критеріїв оцінювання морально-вольових якостей і навчальної діяльності; переконання у важливості адекватних, стійких оцінних ставлень людини до себе та інших для нормальної взаємодії з ними. Важливими факторами розвитку правильної самооцінки є сприятливе становище серед ровесників, позиція позитивної рівноваги у стосунках.

Отже, у підлітковому віці дитина робить значний поступ в усвідомленні своєї особистості. Процес самопізнання є складним і досить суперечливим, самооцінка та рівень домагань – часто неадекватними та нестійкими. У підлітків ще не виникає цілісний Я-образ.

Активний психічний розвиток підлітка зумовлює суттєві зміни спонукальної сфери його особистості. Насамперед це помітно у формуванні нової внутрішньої позиції, виникненні особливих потреб, зокрема намагання подолати у своїй самореалізації межі школи та прилучитися до життя і діяльності дорослих. На основі цих потреб підліток починає орієнтуватися на цілі, які він бачить за межами свого сьогодення. Якщо усі переживання, інтереси, прагнення підлітка зосереджені на проблемах тільки шкільного життя, то це свідчить про певне порушення (затримку) розвитку особистості, неготовність до переходу на новий віковий етап [6].

Нова внутрішня позиція підлітка виявляється й у виникненні потреби відповідати не тільки вимогам тих, хто його оточує (характерна для молодших школярів), а й власним вимогам та самооцінці. Спілкування підлітка з ровесниками, порівняння себе з іншими, інтерес до власної особистості, своїх здібностей, можливостей, їх оцінка зумовлюють значущість потреби знайти і зайняти своє місце у товаристві ровесників, самоствердитись. Щоб задовольнити це прагнення, підлітки стараються потрапити у надзвичайні ситуації, створюють екстремальні умови для самопроявів, часто здійснюючи непередумані вчинки. Безглуздість їх дій нерідко зумовлюється нестійкістю мотивації. Вона є віковою особливістю підлітків, тому в цьому віці такі дії спостерігаються часто.

У старшому підлітковому віці переважаючим особистісним мотивом є прагнення бути не гіршим від інших, не втратити своє «Я», що свідчить про наявність у дітей почуття власної гідності.

Для спонукальної сфери підлітків характерний перехід від дотримання зовнішніх вимог щодо моральної поведінки до особистісної активності, яка спирається на власні норми, ідеали, наміри, цілі [4].

У підлітковому віці основою мотивації стають цінності, однак система

ціннісних орієнтацій дитини перебуває ще на стадії формування. Відбувається перегляд сформованих у молодшому шкільному віці уявлень про цінності. Якщо в попередньому періоді великий вплив на виникнення цінностей мало виховання, то в підлітковому віці значущими для дитини стають цінності і погляди, які домінують у групі. У підлітка певною мірою сформована ієрархія життєвих цілей, однак він ще недостатньо володіє засобами їх досягнення, а це уповільнює процес опанування соціально цінної поведінки.

Протягом підліткового віку ціннісні орієнтації дітей ускладнюються, стають більш ліберальними, незалежними, відбувається безумовне схиляння перед визнаними цінностями. Вплив референтної групи не призводить до суттєвої зміни сприйнятих від дорослих ціннісних уявлень, але послаблює зв'язок із батьками. Деякі суспільні цінності, зокрема допомога, самопожертва, у підлітковому віці тимчасово втрачають своє значення, натомість актуальними стають соціальний статус, авторитет, економічна і світоглядна самостійність, зовнішній вигляд.

На цьому життєвому етапі починає формуватися світогляд як основний мотив і регулятор поведінки. Підлітки активно оволодівають науковими знаннями про природу, людські стосунки, і це робить їхні вчинки більш цілеспрямованими, послідовними і прогнозованими. Однак їх світогляд ще не є стійким і цілісним, він може радикально змінюватися під впливом особистих невдач, зовнішніх чинників, нерідко негативних [5].

Інтенсивний розвиток свідомості підлітків, який виявляється у формуванні особистісної рефлексії, самооцінки, критичності, виникнення потреби в новій інформації, особливо соціально-психологічної, нерідко породжують сумніви у набутому досвіді, поведінці дорослих, а також проблемну світоглядну ситуацію, яка вимагає перегляду цінностей, розв'язання світоглядних завдань. Однак через обмеженість досвіду, знань, здібностей вони не можуть їх розв'язати. За такої ситуації особливо цінними є порада, допомога, співучасть дорослих, передусім учителя, увага якого повинна бути спрямована на формування світогляду підлітка як основи його переконань – усвідомлених потреб, які спонукають діяти відповідно до ціннісних орієнтацій.

Важливим показником розвитку мотиваційної сфери підлітка є їхні інтереси – форма вияву пізнавальної потреби, яка забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей діяльності і сприяє ознайомленню з новими фактами дійсності. Саме у сфері інтересів виявляються спрямованість, інтелектуальна та емоційна активність особистості. У підлітковому віці чітко простежуються такі етапи розвитку інтересів:

- 1). Поява нових захоплень. Цей етап триває майже два роки. Для нього характерні сумніви, зіткнення соціально-психологічних настанов, розвінчування авторитетів. Поява нових захоплень супроводжується згортанням і відмиранням існуючої системи інтересів, формуванням перших переживань, пов'язаних зі статевим дозріванням. Поєднання цих двох складових, на думку Л. Виготського, нерідко зумовлює загальне зниження, а іноді навіть і цілковиту відсутність

інтересів. Ця деструктивна тенденція свідчить про остаточний відхід підлітка від дитинства. Для цієї фази характерні також песимізм, розрив установлених раніше зв'язків між дітьми, в тому числі і дружніх, бажання побути наодинці, різка зміна ставлення до інших людей, ігнорування правил суспільної поведінки.

2). Становлення нових інтересів. Спершу їх може бути багато, а вони – різноманітними. Поступово шляхом диференціації окреслюється та закріплюється головний інтерес. Романтичні прагнення поступаються місцем реалістичному, прагматичному вибору одного, найстійкішого інтересу, здебільшого безпосередньо пов'язаного з основною лінією життя підлітка, який і визначає спрямованість його особистості. На цьому етапі відбувається розширення і зміцнення суспільних зв'язків, що істотно залежить від матеріальних умов життя підлітка, конкретного соціального оточення. За несприятливих умов процес розвитку суспільних зв'язків є нетривалим, а коло інтересів підлітка – обмеженим.

На становлення інтересів суттєво впливають статеві відмінності. У хлопчиків негативний етап протесту проти дитячого типу стосунків настає пізніше, ніж у дівчаток (через пізніше статеве дозрівання та соціальне дорослішання), але відбувається бурхливіше і триває довше, а негативізм (дії, які суперечать вимогам оточуючих) виражений сильніше [7].

Більшість захоплень сприяють розвитку особистості підлітків, оскільки задовольняють їхню потребу в пізнанні, допомагають виробити корисні звички. Однак деякі захоплення за певних індивідуальних особливостей можуть і спотворювати розвиток особистості, формувати схильність до марної трати часу, показної бундочності, спричинювати порушення громадського порядку. Згубно впливають на становлення особистості захоплення алкоголем, наркотиками, азартними іграми.

Значення мотивів діяльності і поведінки в розвитку особистості підлітка. З дорослішанням підліток усе частіше і послідовніше виявляє просоціальну та індивідуально-суспільну мотивацію діяльності, що супроводжується ослабленням групової мотивації [3].

На першій стадії підліткового періоду мотивування вчинків і діяльності є відтворювальним. Підлітки прямо наслідують ровесників і старших. Це означає, що мотивація власних вчинків є поверховою та ситуативною. З настанням другої стадії у підлітків загострюється й активно розвивається інтерес до своєї особистості. Вони прагнуть утвердитися в товаристві ровесників, небайдужі до оцінок їхньої особистості значущими іншими, очікують, що ці оцінки будуть тотожними їх самооцінкам. Значно диференційованішою є їхня мотивація вчинків. На третій стадії головне значення має саморегуляція поведінки як складова частина самовиховання, а мотивація вчинків постає як регулятор поведінки і діяльності особистості. Підлітки намагаються вже аргументувати свої вчинки, передбачати наслідки прийнятих рішень, що свідчить про цілісніше і глибше усвідомлення процесу мотивації і структури мотиву, а також про участь у формуванні мотиву блоку «внутрішнього фільтра»

– своєрідної внутрішньої позиції. Це знижує імпульсивність дій і вчинків, особливо старших підлітків.

Висновки. Пік індивідуалістичної спрямованості припадає на середній підлітковий вік, а на наступному віковому етапі індивідуалістична спрямованість їх поведінки вже не є такою виразною. Дівчаток з гуманістичним спрямуванням набагато більше, ніж хлопчиків, що зумовлене виробленими суспільством для жінок і чоловіків соціальними ролями. Від жінки воно очікує дисциплінованості, старанності, здатності співчувати, поділяти чужі погляди. Вона повинна бути доброзичливою, терплячою, вміти прощати і поступатись, що відповідає гуманістичній спрямованості особистості. Роль чоловіка вимагає мужньої, активної, самостійної та агресивної поведінки, більшої незалежності вчинків і суджень, що свідчить про індивідуалістичну спрямованість.

Серед старших підлітків зростає кількість осіб з альтруїстичною акцентуацією гуманістичної спрямованості, зменшується – з егоцентричною акцентуацією егоїстичного спрямування. Водночас серед підлітків-дівчаток частішають прояви суїцидальної спрямованості.

Старші підлітки більше прагнуть утвердитися у власній думці, ніж у думці інших. І мотиви своєї поведінки вони формують передусім на основі власної думки. Цим зумовлена яскраво виражена, іноді надмірна їх упертість. Більшості підлітків властива індивідуалістична акцентуація особистості – спрямованість активності на задоволення насамперед власних потреб, на особисте самоствердження. Суспільство, інші люди цікавлять їх опосередковано, кризь призму своїх інтересів.

Література

1. Аверин В.А. Психология детей и подростков: Учеб. пособие. – 2-е изд., перераб./ В.А. Аверин. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2008. – 379 с.
2. Большой психологический словарь / Сост. и общ. ред. Б.Г. Мещеряков, В.П. Зинченко. – СПб.: Прайм – ЕВРОЗНАК, 2007. – 672 с. – (Большая университетская библиотека).
3. Власов П.К. Психология в рекламе / Под ред. к.п.н. П.К. Власова – 2-е издание./ П.К. Власов. – Х.: Изд-во Гуманитарный центр, 2007. – 320 с.
4. Зелинский С.А. Манипуляции массами и психоанализ. Манипулирование массовыми психическими процессами посредством психоаналитических методик./ С.А. Зелинский. – СПб.: Издательско-Торговый Дом «Скифия», 2008. – 248 с.
5. Лященко А.В Соціально-культурний вплив реклами на формування та зміну ціннісних орієнтацій. // А.В. Лященко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія. Соціальні комунікації. Літературознавство. – Вип. 10. – Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. – С. 71 – 76.
6. Рацапевич Е.С. Педагогика: Большая современная энциклопедия./ Е.С. Рацапевич. – Минск, 2005. – 719 с.
7. Формування соціальної компетенції старшокласника / уряд.

Ж.М. Сташко. – К.: Шк. Світ, 2011. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).

Транслітерація

1. Averin V.A. Psihologiya detej i podroستkov: Ucheb. posobie. – 2-e izd., pererab./ V.A. Averin. – SPb.: Izd-vo Mihajlova V.A., 2008. – 379 s.
2. Bol'shoj psihologičeskij slovar / Sost. I obshch. Red. B.G. Meshcheryakov, V.P. Zinchenko. – SPb.: Prajm – EVROZNAK, 2007. – 672 s. – (Bol'shaya universitetskaya biblioteka).
3. Vlasov P.K. Psihologiya v reklame / Pod red. k.p.n. P.K. Vlasova – 2-e izdanie./ P.K. Vlasov. – H.: Izd-vo Gumanitarnyj centr, 2007. – 320 s.
4. Zelinskij S.A. Manipulyacii massami i psihoanaliz. Manipulirovanie massovymi psihichesкими processami posredstvom psihoanaliticheskikh metodik / S.A. Zelinskij. – SPb.: Izdatel'sko-Torgovyj Dom «Skifija», 2008. – 248 s.
5. Lyashchenko A.V Social'no-kul'turnij vpliv reklami na formuvannya ta zminu cinnisnih orientacij. // A.V. Lyashchenko // Visnik Dnipropetrovs'kogo universitetu. Seriya. Social'ni komunikacii. Literaturoznavstvo. – Vip. 10. – Dnipropetrovs'k: Vid-vo DNU, 2008. – S. 71 – 76.
6. Racapevich E.S. Pedagogika: Bol'shaya sovremennaya ehnciklopediya./ E.S. Racapevich. – Minsk, 2005. – 719 s.
7. Formuvannya social'noi kompetencii starshoklasnika / uporyad. ZH.M. Stashko. – К.: SHk. Svit, 2011. – 128 s. – (Biblioteka «SHkil'nogo svitu»).

Синодова Ю.М.

Психологические особенности формирования сознания подростков

В статье рассматриваются психологические особенности формирования сознания подростков. Указывается на то, что особое значение в развитии самосознания подростка имеет формирование собственного образа физического «Я» - представление о своем телесном образе, сравнение и оценка себя с точки зрения стандарта «мужественности» или «женственности». Этот образ является основой различных увлечений детей. Ребята, например, начинают заниматься спортом, особенно силовыми его видами, которые обеспечивают укрепление физической силы. Девушки увлекаются ритмической гимнастикой, чтобы быть стройными, привлекательными, раскованными.

Ключевые слова: сознание, самосознание, подростковый возраст, формирования сознания.

Sinodova J.N.

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF FORMING THE MINDS OF TEENAGERS

The article deals with the psychological characteristics of forming the minds of teenagers. It indicated that the development of a teenager's self-awareness is of special significance for the formation of his own physical image of the «I» - the idea of his own physical image, comparison and evaluation of oneself in terms of the

standard of «courage» or «femininity». This image bases on a variety of hobbies children. Guys, for example, begin to engage in sports, especially their powerful forms, which provide strengthening of physical strength. Girls are fond of rhythmic gymnastics, to be slim, attractive, relaxed.

Key words: *consciousness, self-awareness, adolescence, formation of consciousness.*

Сінодова Юлія Миколаївна – викладач-методист, спеціаліст вищої категорії, Дніпровський державний коледж будівельно-монтажних технологій та архітектури, м. Дніпро.

УДК 159.963.9.163

Сірко Р. І.

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ОПЕРАТИВНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

В статті описується авторська модель професійної підготовки майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби до діяльності в екстремальних умовах. Визначені мета, завдання, структура, принципи, етапи, функції, критерії, показники і методи реалізації навчальних технологій. Виокремлюємо такі блоки: концептуальний, функціональний, технологічний, оцінно-результативний. Охарактеризовано рівні підготовленості випускників.

Ключові слова: *навчальна програма, професійно-екстремальна підготовка, психологія діяльності в особливих умовах..*

Постановка проблеми. Система силових відомчих навчальних закладів України має відповідати меті підготовки фахівців, які б відповідали потребам діяльності в екстремальних умовах, при цьому має бути забезпечений тісний зв'язок відомчої освіти і науки з практикою.

Випускники-психологи класичних університетів, мають хорошу теоретичну підготовку, але недостатньою мірою володіють прикладними техніками і технологіями впливу на поведінку особистості в різноманітних складних життєвих ситуаціях, тому настала нагальна потреба розробити модель підготовки практичних психологів до діяльності у ДСНС, її форми, методи, зміст з метою формування професійно-важливих рис спеціаліста, які істотно відрізняються від рис психолога-практика, що працює в інших галузях народного господарства. Начальний процес повинен забезпечити майбутніх практичних психологів уміннями і навичками, які б дали змогу їм, виконуючи професійні функції, оберігати свою психіку від впливу руйнівних факторів екстремальних умов та надавати ефективну психологічну допомогу населенню.